

LUTHERSK KIRKETIDENDE

INNHold

Hvem skal betale for kirken? / En ny embetsteologi / Fra bokfronten

SØNDAGSTEKSTEN

Andre påskedag - Sjur Isaksen

1. søndag etter påske - Torbjørn Holt

2. søndag etter påske - Martin Aalen Hunsager

Erfaringen med at offentlige midler ikke er ubegrensede, bør bidra til en refleksjon omkring kirkens framtidige finansiering

Hvem skal betale for kirken?

I den senere tid har vi blitt konfrontert med meldinger om nedskjæringer i kirken på grunn av sviktende økonomi. Flere bispedømmer må redusere antall prestestillinger, og mange fel-

lesråd må kutte i virksomheten fordi de kommunale bevilgningene ikke strekker til. Med rette henstilles det både til stat og kommune om i større grad å være sitt økonomiske ansvar

for kirken bevisst. Ikke minst opplever mange det merkelig at man etter løftet fra Soria Maria 2 om å "øke tallet på preste- og diakonstillinger" tvert om ser seg nødt til å skjære ned. Samtidig oppleves det som et lyspunkt at opptrappingen av trosopplæringsreformen fortsetter - om enn ikke med den ønskede hastighet.

Fornyede henvendelser til offentlige myndigheter om å bevilge de nødvendige midler bør imidlertid ikke være den eneste reaksjonen på kirkelig hold. Erfaringen med at offentlige midler ikke er ubegrenset, bør også bidra til en refleksjon omkring kirkens framtidige finansiering, herunder hvordan man innretter seg når pengene fra stat og kommune ikke strekker til.

At Den norske kirke i dag er finansiert av stat og kommune, er som alle vet ikke hele sannheten. I menighetene samles det i tillegg inn ikke ubetydelige beløp, ved siden av de gaver som finansierer de frivillige organisasjonenes arbeid. Til grunn for denne finansieringen har det ligget en nærmest uskreven arbeidsdeling: Mens det offentlige har tatt seg av alle utgifter som har vært nødvendig for å finansiere den grunnleggende "infrastruktur" i den kirkelige virksomhet i form av stillinger og kirkebygg, har man med innsamlede midler - i ulik grad ut fra lokale forhold - finansiert aktivitet som har kunnet fylle og utnytte denne infrastrukturen. Hva skjer hvis denne uoffisielle arbeidsfordelingen utfordres ved at det offentliges bidrag ikke lenger rekker til å opprettholde den nåværende infrastrukturen?

En slik lignende konsekvens er naturligvis i et slikt tilfelle å gripe til nedskjæringer, f.eks. ved å slå sammen sokn og legge ned kirker. At slike tiltak kan være nødvendig, kan naturligvis ikke utelukkes. Det er imidlertid betenkelig dersom nedleggelse og innskrenkinger blir en automatisk konsekvens av reduserte offentlige bevilgninger. En havner i så fall lett i en forståelse av kirkelig virksomhet som fordeling av offentlige midler. Dermed gjør man kirken til en funksjon av det til enhver tid tilgjengelige ressursnivå fra offentlig side.

En slik tenkning er neppe i samsvar med en sunn kirkelig selvforståelse, og den tar heller ikke høyde for at offentlige midler heller ikke i

dag er det eneste grunnlaget for virksomheten i Den norske kirkes mange menigheter. Til grunn for virksomheten ligger ved siden av innsamlede midler frivillighet i et stort omfang. Frivillighetens sterke funksjon er også en forklaring på at Den norske kirke kan holde det gående med langt mindre penger per medlem enn f.eks. den svenske kirken.

Mye taler for at det er fortsatt ligger et uutnyttet potensial for frivillighet og frivillige gaver i Den norske kirke. Lokale menigheter må ikke bare oppfattes som kilder til økonomiske utgifter, men også som fellesskap som kan generere nye ressurser i form av gaver og frivillig arbeidsinnsats. At det her ligger uutnyttede ressurser ser man også når man

Offentlige tilskudd kan ha en "bedøvende" virkning

sammenlikner Den norske kirke med andre kirker i både vårt eget og andre land, som i større grad makter å mobilisere medlemmenes giverglede. Vårt "luksusproblem" er i denne sammenheng at mens andre kirker ikke kan greie seg uten slike ressurser, garanterer offentlige tilskudd hos oss en grunnleggende kirkelig infrastruktur. Offentlige tilskudd kan samtidig ha en "bedøvende" virkning, bl.a. på kirkemedlemmer som aldri lærer seg å ta skikkelig ansvar for den kirke de tilhører. En annen negativ faktor ved de offentlige tilskudds dominerende rolle er den innflytelse over kirkelige prioriteringer de naturlig nok gir politikerne som bevilger midlene.

Mitt poeng er ikke å ta til orde for en reduksjon av offentlige midler til kirken i den nåværende situasjon. En folkekirke som fortsatt skal betjene en stor andel av befolkningen, vil aldri kunne driftes med innsamlede midler alene. Stat-kirke-forliket forutsetter at den nåværende finansieringsmodellen fortsatt skal gjelde. På et senere stadium mener jeg det likevel er grunn til å børste støv av forslaget fra Bakkevig-utvalget fra 2002 om å innføre en kirkelig medlemsavgift. Også en kombinasjon av offentlige bevilgninger og medlemsbidrag, som Gjønnes-utvalget foreslo i 2006, vil etter mitt skjønn være et skritt i riktig retning.

Spørsmålet om kirkens økonomi er imidlertid ikke bare et spørsmål om hvor pengene kommer fra, men også hvordan de fordeles, og hvem som forvalter dem. I det arbeid med

fremtidig kirkeordning som nå pågår, må dette være et sentralt tema. I enhver organisasjon vil de nivåer og organer som forvalter pengestrømmen, ha betydelig makt. I kirker der pengene kommer ovenfra og ned, får sentrale organer gjerne betydelig makt. I kirker der pengene går nedenfra og oppover i systemet, ligger den avgjørende innflytelse i større grad hos menighetene. Etter min mening bør man spørre hvordan menighetene i Den norske kirke i en fremtidig kirkeordning i størst mulig grad kan ha innflytelse og styring over sin egen økonomi.

At menighetene i større grad får ansvar for sin egen økonomi, er dessuten etter mitt

skjønn en forutsetning for en styrking og integrering av den rolle frivillige midler spiller i den kirkelige økonomi. Det er i dag en selvfølge at innsamling og forvaltning av slike midler skjer i menighetene. Innsamlingsaksjoner i regi av bispedømmeråd eller fellesråd vil neppe ha den samme appell. Dette er et viktig argument for at også forvaltningen av andre midler i større grad bør forankres samme sted.

Man bør spørre hvordan menighetene i en fremtidig kirkeordning i størst mulig grad kan ha innflytelse og styring over sin egen økonomi

HARALD HEGSTAD
harald.hegstad@mf.no

En ny embetsteologi

AV LEIF-AAGE TØNNESEN

Innledning

Harald Hegstad tar opp Den norske kirkes fastlåste embetsteologi i en artikkel i Halvårsskrift for praktisk teologi nr. 2/09 med tittelen "En kropp - mange lemmer. Skisse til tjeneste-teologi for Den norske kirke" (s 29-38). Det var interessant lesning. For meg ikke minst fordi det for en stor del var tanker jeg selv fremmet for 25 år siden. Da Limadokumentet ("Baptism, Eucharist, Ministry", forkortet BEM) og deretter forslagene til nye liturgiske ordninger for ordinasjon og vigsling m.v. skulle behandles, befant jeg meg i en posisjon hvor jeg måtte gi innspill til flere høringsinstanser om disse sakene og arbeidet derfor ganske inngående med dem. I et innspill til Presteforeningens lokallag påpekte jeg bl.a. at det trengs en radikal og fordomsfri nytenkning angående embetet. Flere av mine momenter kom helt frem til sluttbehandlingen og noen ble hensyntatt - sikkert påpekt også av andre. Men den radikale nytenkningen uteble. Tiden var åpenbart ikke moden. Kanskje den er det nå?

Det følgende er for det meste hentet fra dette mitt materiale. Når jeg nå henter det frem igjen, er det derfor primært som støtte, utdyping og supplement til Hegstads artikkel, men også et par små kritiske bemerkninger. Jeg kan naturligvis ikke komme inn på alle aspekter ved dette store emnet, men vil begrense meg til to: embetets tredeling og det jeg noen ganger litt uærbødig har kalt "den lutherske embetsmonopolismen". Men først en viktig språklig observasjon:

Begrepet "embete"

Hegstad skriver: "Trolig gjør man lurt i å unngå hele embetsbegrepet både for prester og andre, så preget av en statlig embetsmannstradisjon som begrepet er i norsk kontekst" (s 35). For min del vil jeg hevde at det ikke bare "trolig er lurt", men faktisk tvingende nødvendig at vi kvitter oss fullstendig med dette begrepet. Problemet er vel at CA bruker begrepet "*Predigtamt*" om tjenesten med ord og sakrament. Dermed er begrepet "embete" kommet inn som et tilsynelatende uunngåelig begrep i den teologiske terminologi. Bedre ble det ikke av at prestene også ble kongelige embetsmenn. Dermed var det duket for adskillig både forvirring og vrangforestillinger som vi fremdeles sliter med. Men leser en Luther, blir en slått av hans svært vide bruk av begrepet "embete". For heller ikke dette begrepet har jo unnsloppet forandringenes lov. Hos oss ligger vekten på standstillhørigheten, det å inneha en høy, offentlig stilling. Hos Luther ligger vekten snarere på funksjonen: å inneha "et høyt embete" betyr like mye "å fylle en funksjon", "å utføre en oppgave" som "å inneha en stilling". Denne bruk av begrepet er bedre i overensstemmelse med ordets opprinnelige betydning. Oldtysk "*ambah*" betød "tjener", jfr. oldeng. "*ambeht*" med samme betydning og oldnord. "*embætti*" = "tjeneste". Ordet er et keltisk lånord som egentlig betyr "en som går/løper omkring". En rekke keltiske lånord synes å ha utviklet seg til stats- og privatrettslige termini. (Niels Åge Nielsen: Dansk

etymologisk ordbog, 3. rev. udg. [1976], art. "ambassade" og "amt".) Et sted mener jeg å ha lest at denne statsrettslige begrepsinnnevningen skjedde på 1600-tallet. Det kan sakens stemme med observasjonene fra Luther. Men det betyr at når vi sier "embete", forstås vi *noe annet* enn det Luther og reformasjonen la i begrepet. Begrepet "embete" kan derfor etter min mening ikke brukes. Det signaliserer høy status, ikke tjeneste - eksklusivitet, ikke fellesskap. Jeg er overbevist om at allerede dette begrepet har vært en effektiv sperre for å komme ut av den embetsteologiske hengemyr vi befinner oss i. Jeg tror ikke vi kommer videre i tenkningen omkring de kirkelige tjenester før vi har ryddet dette begrepet fullstendig ut av våre hoder og sinn.

Det var derfor en ulykke at den norske oversettelsen av BEM nærmest konsekvent brukte begrepet "embetet" for dokumentets "*ordained ministry*". Oversetteren har åpenbart ikke følt seg vel ved dette, da hun stadig føyer til "*ordained ministry*" i parentes, men ulykken var likevel etablert. (Jeg er klar over at den offisielle tyske teksten bruker ordet "Amt", men jeg kjenner ikke til om ordet har de samme statsrettslige konnotasjoner på tysk som på norsk.) Selv om jeg på det tidspunktet ikke kjente etymologien til ordet "embete", foretrakk jeg likevel i mine egne BEM-innspill å konsekvent bruke uttrykket "ordinert tjeneste" som en direkte oversettelse av "*ordained ministry*". Og i mine innspill om ordinasjonsordningene satte jeg flere ganger uttrykket "tjenesteteologi" opp som alternativ til "embetsteologi". Det er derfor gledelig at Hegstad nettopp taler om "en skisse til *tjenesteteologi*" (min utheving) og setter dette begrepet også som betegnelse på selve temaheftet. Det er etter min mening eneste farbare vei om vi skal komme videre. Det er ikke bare "lurt" å unngå hele embetsbegrepet. Det er helt nødvendig.

"Embets" tredeling

I "embetsdebatten" tales det vanligvis om "embets tredeling". Ut fra ovenstående vil jeg heller tale om "tjenestens" eller "tjenestenes tredeling" - foreløpig riktignok litt upresist formulert.

Hegstad skriver om BEMs "anbefaling" av et tredelt mønster for den ordinerte tjeneste. Selv

om han her er noe upresis, kan det ut fra helheten i avsnittet se ut som han faller for samme misforståelse som i sin tid Bispemøtet og dermed til slutt den offisielle uttalelsen fra Den norske kirke, nemlig at BEM anbefaler "det tredelte embete" i kjent historisk forstand som "en mulig felles økumenisk modell". Men slik leste ikke jeg dokumentet. Tvert imot la jeg merke til at BEM var omhyggelig med å *ikke* identifisere sitt tredelingsmønster med noen bestemt historisk embetsstruktur. For eksempel brukte man konsekvent det åpnere begrep "*episkopé*" i stedet for det forfatningsrettslige "biskop". I et notat til min biskop skrev jeg: "BEM taler primært om funksjoner som dokumenterbart har vært tilstede i alle kirkesamfunn uansett embetsmessig organisasjonsstruktur, og dermed anbefaler (BEM) at man på alle hold vurderer egne og andres relasjoner mellom funksjoner og organisasjonsformer og stiller seg spørsmål om ikke en organisert tredelt struktur for de tjenester (!) det ordineres til, kan være en tjenlig ordning uansett embetsyn." Og i en annen sammenheng: "I dette arbeide må vi som L (Limadokumentet) titte *bakenfor* begrepen og samle oppmerksomheten om funksjonene, men samtidig observere dybdeperspektivet i embetsforståelsen."

Bispemøtet synes dessverre ikke å ha oppfattet denne nyanseringen, og forholder seg til BEM som om det anbefaler det tradisjonelle tredelte embetet, hvilket man naturligvis avviste. Det virker i det hele tatt både her og ellers som om man behandler dokumentet med luthersk rødblyant uten noen nevneverdig vilje til å ta dokumentets utfordringer innover seg og foreta en kritisk gjennomrefleksjon av sine egne standpunkter og tradisjoner.

Slik blokkeres enhver mulighet til progresjon i den tjenesteteologiske tenkning.

Embetsmonopolismen og den hierarkiske embetsstruktur

Jeg innledet forrige avsnitt med en kritisk innvending om Hegstads lesning av BEM. Jeg deler likevel fullt og helt den prinsipielle nytenkning i hans positive anliggende: "(Vi) trenger ... en *tjenesteteologi* som makter å fortolke bredden og mangfoldet av tjenester i kirken" (s 29), og med positiv tilslutning siterer han Stephanie Dietrich som argumenterer for

"en tredimensjonal, ordinert, ikke-hierarkisk tjenestestruktur som tjener evangeliets formidling" (s 32).² Mye teologisk argumentasjon overser at de reformatoriske skrifterne er *leilighetsskrifter* blitt til ut fra en bestemt polemisk situasjon. Man går derfor ofte ut fra den feilaktige forutsetning at reformasjonen representerer en utfyllende dogmatisk fremstilling av Kirken og alle sider ved dens liv og organisasjon. Det gjør den jo ikke. (Jfr. også Hegstad s 37.) For eksempel er CA 5 ikke en fullstendig "embetsteologi", men iflg. Leif Grane et oppgjør med to aktuelle vrangforestillinger: For det første mot svermerne å fastholde Åndens bundethet til Ordet, og for det andre mot Rom å fastholde Åndens frihet fra ordningene.³ Og tilsvarende er heller ikke CA 28 en fullstendig "bispologi", men handler om én bestemt sak: oppgjør med biskopenes maktmisbruk under aspektet: Ikke biskopen, men evangeliet avgjør (= CA 5). Men det innebærer også at man overtok en del tradisjoner hvor situasjonen ikke aktualiserte et oppgjør. Blant disse hører den hierarkiske embetstenkning hvor de enkelte tjenestefunksjoner ble sett på som stadier i den samme monolittiske embetsstruktur og dermed altså som skritt på veien frem til et preste- og evt. bispeembete. Man gjorde opp med den hierarkiske embetsdifferensieringen, men ikke med det jeg enkelte ganger har kalt - også det noe uærbødige: "Myten om det ene embete."

Nå påpekte allerede reformkommisjonen av 1965 at "i oldkirken hadde derimot den diakonale og den kateketiske tjeneste sin egen form, tjenester som det ved siden av hyrdeembetet ble ordinert til" (Hegstad s 30). Men snublesteinen i den norske debatten var og er uten tvil denne eksklusive forståelsen av CA 5: Det finnes bare *ett* embete: Ordets. Forsøkene på å tenke en flerfoldig tjenestestruktur inn i denne fastlåste forestillingen førte på 60-tallet til den beryktede "kakemodellen" med sin forestilling om et slags abstrakt (Hegstad) "*ministerium ecclesiasticum*" som de øvrige tjenestene skulle kunne rommes innenfor - som om en tjeneste (ministerium!) i det hele tatt skulle kunne være abstrakt! Det er denne embetsmonopolismen som utgjør den blindgaten (Hegstad) som den lutherske tjenesteteologien har gått seg fast i.⁴

Nå fins det riktig nok uten tvil et grunn-

leggende viktig moment i denne forståelsen av CA 5, nemlig at det er ved nådemiddelforvaltningen Kirken etableres og opprettholdes. Kirken kan i prinsippet bestå uten den biskoppelige og diakonale tjeneste, men ikke uten "prekenembetet". Det siste frembærer det midten hvorved Kirken skapes, de to andre er en frukt av denne skapelse. Men samtidig viser all erfaring like fra apostlenes dager (Acta 6,1ff) at Kirken ikke kan ivareta sin tjeneste på troverdig vis uten en slik differensiering av tjenestene. De kan derfor med full rett - også ut fra vår egen historie - kalles *nødvendige* (jfr. f.eks. CA 6). For så vidt kan en tredelt gradering danne utgangspunkt for en tenkning som denne:

- a) det grunnleggende (eller konstitutivt nødvendige)
- b) det nødvendige (eller praktisk nødvendige)
- c) det ønskelige (eller praktisk tjenlige)

Den siste gruppen gjelder alle slags nyttige hjelpetjenester som man oppretter eller lar være alt etter behov og tilgangen på mannskap; de faller dermed for så vidt utenfor i dette bildet.

Problemet kan altså løses enkelt terminologisk, ved å skille mellom "det grunnleggende" og "det nødvendige". Dermed "frigjøres" disse tjenestene fra deres prestekompleks og den hierarkiske innordning, og blir selvstendige tjenester *sui generis*, ut fra egne forutsetninger sidestilt med hverandre - så lenge de gjør jobben sin og ikke blander seg i andres oppgaver. Hegstad skriver tilsvarende om dette: "Det som er viktig når et mønster for ordnede tjenester skal utformes, er at kirkens grunnleggende funksjoner er sikret... Det er imidlertid ingenting som skulle tilsa at det ikke kan finnes *andre* ordnede tjenester i kirken ved siden av prestedtjenesten. Hvorvidt disse skal kalles "embeter" eller "tjenester" er i første rekke et terminologisk spørsmål" (s 35). Ut fra det som er påpekt ovenfor, deler jeg ikke hans terminologiske indifferensisme, men slutter meg altså ellers helt og fullt til hans prinsipielle synspunkt.) Uten at jeg har lest Stephanie Dietrichs ovennevnte artikkel, kan jeg tenke meg (eller: håper jeg) at det er nettopp noe slikt hun tenker på med "en tredimensjonal, ordinert, ikke-hierarkisk tjenestestruktur som tjener evangeliets formidling".

Det avgjørende må altså være *forskjellen mellom p.d.e.s. de tjenester som er nødvendige for*

a) at kirken/menigheten som korporativ størrelse ved selve sin eksistens skal avgi et fullstendig og troverdig vitnesbyrd om forsoningen i Kristus, og

b) at den enkelte kristne skal dyktiggjøres til sin tjeneste innad i menigheten og utad i samfunnet,

og *p.d.a.s. de tjenester som er ønskelige/hensiktsmessige* for å styrke/understøtte delaspesker ved dette.

De første anses som permanent nødvendige, de andre som situasjonsbetingede og etter behov.

De nødvendige tjenestene kan da oppsummeres slik:

1. En tilsynstjeneste som ivaretar og representerer den universalkirkelige enhet i den apostoliske kontinuitet. (CA 28)

2. En hyrdetjeneste som under biskopens tilsyn og med den troende menighets modning og utvikling for øye under Guds Ords autoritet ivaretar nådemiddelforvaltningen og den pastorale veiledning i lokalmenigheten.

3. En diakonitjeneste som leledes under biskopens tilsyn og med først den troende menighets og dernest alle menneskers mangfoldige legemlige behov for øye ivaretar omsorgstjenesten i gudstjenesten og i verden både ved egen diakontjeneste og som inspirator, administrator og veileder i den enkelte troendes diakoni. Jeg anser denne tjeneste *nødvendig* fordi evangeliet ikke kan bli troverdig hvis ikke menighetsdiakonien fungerer i overensstemmelse med den kristne kjærlighet. Men til dette vil jeg også henregne kantoratet fordi sangen og tilbedelsen er en del av evangeliet/menighetens liv, ja, fra en side sett endog *den mest sentrale* del av menighetens liv. (Det kan være verd å minne om at vår "degn" - kirkesangeren - er en reminisens av oldkirkens og Østkirkenes liturgiske diakon! For så vidt kunne det også være grunn til å komme bort fra den sekulære, yrkesfaglige diakonforståelsen fra 1800-tallet og vende tilbake til en genuint teologisk/kirkelig forståelse, slik f.eks. Den evangelisk-lutherske Frikirke gjorde - også det allerede på 1800-tallet!)

Og det er verd å merke seg: Hvordan man snur og vender på det: Konfrontert med de

reelle behov synes det både historisk og per i dag stadig å bli disse 3 tjenestene som dukker opp igjen - i én eller annen form. (Det er dessuten også verd å merke seg at CA 6 kommer straks etter CA 5 og *for* CA 7!)

Skal vi så lage systematisk teologi av det, kan det være at vi heller bør lære av Østkirken å se den teologiske *sammenheng* mellom forskjellige ting enn fortsette vår vestlige tradisjon med å understreke teologisk *forskjellen* og den individuelle *eksklusivitet* mellom sammenhengende ting. Mens vår lutherske tenkning har vært opptatt av *forskjellen* mellom tjenestene, det såkalte "prekenembetets" *eksklusivitet*, var BEM opptatt primært av *enheten/komplementariteten* mellom dem og dermed deres gjensidige *avhengighet* (se f.eks. BEM 3 p. 26). Her har Den norske kirke uten tvil lærdom å hente som den ikke syntes særlig åpen for på 80-tallet. Kanskje kunne den bli det nå?

Avslutning

Hegstad påpeker den "tilsiktete ukklarhet" i de ordinasjons- og vigslingsordningene som ble utformet på 80-tallet. Jeg vedkjenner meg mitt medansvar i dette. Mot Liturgikommisjonens intensjon om en viss opprydding i embets-teologien hevdet jeg at det dels gjaldt ukklarheter som Den norske kirke hadde levd med i flere århundrer (f.eks. bispeembetsteologien), og at "vår tid" sammenlignet med tidligere generasjoner neppe hadde den nødvendige embets-teologiske tankeklarhet til å foreta en slik opprydding. Derfor burde denne gamle ukklarhet inntil videre bevaras, hevdet jeg. Og i et notat til min biskop skrev jeg: "Noen embets-teologisk avklaring (er) neppe ventelig med det første, heller ikke om noen komité ble nedsatt." Tiden har vist at her fikk jeg helt rett. Videre: "Det er å håpe at videre økumenisk og internasjonalt luthersk arbeid med problematikken (...) kan bidra til denne avklaring - jfr. LKs (Liturgikommisjonens) ord: 'i dialog med våre lutherske søsterkirker og hele økumene'." Dette håpet er neppe blitt innfridd. Men som sagt innledningsvis: Kanskje tiden nå er moden? Det kommer an på om Den norske kirke er villig til å starte med blanke ark, med en grunnleggende kritisk gjennomgang av tjenestestrukturere i Kirken både i old- og middelalderkirken og i resepsjonen av den

lutherske reformasjon. Det styrende her må være, slik jeg formulerte det ovenfor: Det som er nødvendig for at Kirken skal avgi et fullstendig og troverdig vitnesbyrd om forsoningen i Kristus, og at den enkelte kristne skal dyktiggjøres til sin tjeneste innad og utad. Eller med Hegstads ord: at vi ”spør hvordan vi best kan løse det oppdrag vi som kirke har i dag. Kirkens tjenester er primært et redskap i kirkens misjon, ikke noe vi innretter for å tilfredsstille abstrakte teologiske prinsipper” (s 35). Men Kirkens fremste misjonsoppdrag er å føre mennesker inn til delaktighet i den himmelske tilbedelse. Intet mindre. Også dét har konsekvenser for hvordan Kirken utformer sitt liv og dermed også sine tjenester.

¹ Interessant er det at også Jan Ove Ulstein bruker dette begrepet i sin artikkel om katekettjenesten i samme utgave av HPT, f.eks. s 39.

² Stephanie Dietrich: ”Diakonitjenesten i Den norske kirke i et økumenisk perspektiv”, i: K. I. Johannessen m.fl.: *Diakoni. En kritisk lesebok*. Trondheim: Tapir akademiske forlag 2009, s 64 (iflg. Hegstad).

³ L. Grane: *Confessio Augustana. Oversættelse med noter. Indførelse i den lutherske reformations hoved-tanker*. København: Gyldendal 1963, s 51ff.

⁴ Så også Ulstein s 49.

Nyhet!

August Bolstad

DEN TRETTENDE DISIPPELEN

Noveller

Tekster skrevet med innlevelse og varsomhet om vandringen i troens og tvilens landskap.

”Forfatteren skriver godt og fører et lett og uanstrengt språk, som noen ganger er nærmest suggererende. Dette er god og lodig litteratur.”

Hans Rogstad

Kr 248,-

Avenir Forlag

Besøk oss på: www.lutherforlag.no

FRA BOKFRONTEN

Når det regner på præsten

– en kulturhistorie om sognepræster og sognefolk 1550–1750.
av Morten Fink-Jensen og Charlotte Appel (2009).

Når det regner på præsten forteller åtte historier om prester og deres sognefolk, fra den tiden Danmark og Norge var ett rike. Bokens prester arbeider forskjellige steder i Danmark og står på ulike måter i relasjon til sine omgivelser. De preges også alle av den tiden de virker i, både i teologisk og sosial forstand. Leserne får møte Rasmus Revarius, prest og forfatter i København og på Lolland i et nyreformert Danmark, deretter fire prester som virker i det 17. århundre, og til sist tre prester som har sin tjeneste frem mot midten av det 18. århundre. De to første kapitlene kan leses som historier om sognepresten og hans oppgave etter reformasjonen, mens de seks siste beretter om prester som på ulike måter kommer ut for spesielle – og innimellom ganske dramatiske – situasjoner. Om man er interessert i spesielle lokaliteter eller emner, kan de enkelte kapitler leses hver for seg. Boken kan også leses som en sammenhengende historisk fortelling.

Denne boken inviterer leseren inn i den enkelte sogneprestens hverdag. Det er nærmest slik at vi får følelsen av å være en del av de åtte prestenes lokale miljøer. Prestene betegnes nesten gjennomgående med fornavn, og det samme gjelder mange av de personene de er nødt til å forholde seg til. Den presenterer livlige miljøskildringer, og den gir omskrivninger

av originalkilder og rikelig med illustrasjoner. Her finnes også kuriosa som bør vekke leserens oppmerksomhet. Selv om boken bygger på nærlesning av manuskripter og dokumenter fra prestene selv og i så måte må betraktes som en solid mikrohistorisk studie, fremstiller den sitt materiale i oversiktlig og lettest form. Boken forteller kort og godt *historier* - på en levende måte. Forfatterne Morten Fink-Jensen og Charlotte Appel har klart den bragd å formidle godt - til en bredere lesergruppe enn (kirke- og kultur-)historikere i academia. Dens flytende språk og Danmark-Norges felles historie gjør også at boken bør interessere lesere her til lands. Prestene i boken var da tross alt utdannet på samme sted som de fleste av prestene som hadde sitt virke her i Norge.

Når det regner på præsten har karakter av å være en kulturhistorisk skildring mer enn en teologihistorisk studie. Det lover da også dens tittel. Hensikten er å fremstille presten som en del av lokalsamfunnet, og å belyse hvilken rolle presten har i forhold til sine sognebarn. Vi blir presentert for en prest, Jørgen Friis, som på grunn av sin forkynnelse kommer i klammeri med egnens adel og derav mister sin stilling, en annen, Ole Bjørn, som må takle et stadig stigende antall besatte i sitt sogn. Slik fortsetter

historiene. Fremstillingene vektlegger først og fremst de sosiale og kulturelle relasjoner; de viser hvordan sosiokulturelle betingelser konkret påvirker, preger og legger bånd på den enkelte prest. Den formidlede teologien – prestenes forkynnelse – fungerer nærmest bare som en forklaring på hvordan ting har blitt som de har blitt. Unntatt fra dette er kanskje de to første fremstillingene, hvor hovedintensjonen er å fremstille Niels Hemmingsen-disippelen Revarius' forfatterskap og å belyse den daglige forvaltningen av sakramentene (historien om Anders Perlestikker). Likevel ligger de teologi-historiske forandringene under og gir alle åtte fortellingene et fundament.

Fremstillingen slutter ved opplysningstidens innmarsj, og dermed slutter den også ved et

vannskille i forholdet mellom prest og menighet. De endringer som skjer fra 1750 og utover i det påfølgende århundre, forandrer mange presters syn på både kristendommen og deres prestekall. Samtidig gir moderniseringen den lokale presten nye muligheter. Om Jørgen Friis hadde levd to århundrer senere, hadde han kunnet danne en frimenighet. I det 19. århundre hadde staten et langt løsere grep rundt kirke og tro enn den hadde på 1600-tallet. Det fantes nå mer enn én fortolker av Guds ord.

Som en fortelling om en viktig del av den felles dansk-norske kultur- og kirkehistorie henvender boken seg til en bred krets av lesere, både med og uten teologisk utdanning.

Merethe Roos

Nyhet!

Erling Rimehaug

ANSIKT TIL ANSIKT

Kommentarer og refleksjoner om tro, liv og skaperverk som gir dybdeperspektiv til troen, takhøyde høyde over livet og bredde-dimensjon til samfunnsengasjementet.

Lavmælt i formen, velorientert i sak og tydelig på eget ståsted henvender forfatteren seg til sine lesere på en måte som inviterer til ettertanke og dialog.

Kr 348,-

Avenir Forlag

Besøk oss på: www.lutherforlag.no

SØNDAGSTEKSTEN

Sjur Isaksen, Torbjørn Holt og Martin Aalen Hunsager

Andre påskedag

5. april 2010

Joh 20,11-18

Sal 16,8-11; 2 Kor 5,14-21

Dette er det ikke mange som leser

2. påskedag har i lang tid vært et truet eksempel av helligdagene våre. For det første er det ikke så mange andre kirker som feirer denne dagen med gudstjeneste. For det andre ser det ut til at ikke vi gjør det heller. En rask rundspørring i 3 prostier på Vestlandet viste at 3 av 21 prestere skulle preke på denne dagen. Det kan være noen gode grunner til det. Både presters fritidsreglement og menighetens mattet etter en intens høytidsuke kan gjøre 2. påskedag til en naturlig salderingspost. Derfor er det trolig ikke så mange som leser dette. Det som imidlertid går tapt er 2.-dagens tekster og den funksjon den har som utleggelse av oppstandelsens *betydning* i kirken og for de troende.

Hun som kom først og gikk sist

Det hender jeg lar meg imponere av menneskers oppfrende og trofaste etterfølgelse av Jesus. Noen ganger kommer dette menigheten til gode på en spesiell måte - mennesker som du vet du kan regne med. De som kommer først, låser opp og gjør i stand, er ofte de samme som blir igjen til slutt, rydder opp og låser etter seg. I Johannes sin beretning om oppstandelsen er det Maria Magdalena som

representerer den trofaste overgivelsen til Jesus. Hun kom først og hun gikk sist. I mellomtiden hadde to av Jesu mannlige disipler vært innom. Maria måtte hente dem; hun kunne ikke bære dette alene. Men da de hadde tilbakelagt etappene både til og fra graven, ble hun værende igjen. Hos Maria var den tidlige morgenstunden med tom grav ingen kilde til lindring av sorg eller forløsning av lovsang. Hun var bare forvirret og vett-skremt. Hun gråt da Peter og Johannes gikk hjem.

3 grammatikalske tegn

Den korte fortellingen om Marias møte med den oppstandne kan oppsummeres i 3 grammatikalske tegn.

- *Spørsmålsteget* kjennetegner Marias første reaksjon. Hun hadde ikke fantasi til å tenke seg at dette var Jesu eget verk; til det hang hun for fast i sorgen over hans død fredag aften. Og ingen blir glad av et forsvunnet lik. Derfor var den store uvissheten en naturlig reaksjon.

- *Utropsteget* er et spørsmålstegn som er rettet ut. Det er nesten så vi kan forestille oss hvordan det skjer fysisk med Marias kropp. Den nedbøyde sørgende kvinnen retter seg opp i det hun på engelens ord snur seg og ser Jesus. Men spørsmålsteget nøler enda noen dirrende sekunder. Er det gartneren? Et utrops-tegn blir det først da han nevner hennes navn: Maria!

- *Kolon* forteller om noe som kommer. Av utropstegnet følger et imperativ, en naturlig og nødvendig handling. Heller ikke dette kunne hun bære alene. Den oppstandne sender henne av gårde, og hun løper første etappe i den viktigste og lengste stafetten i historien. Budskapet hun bringer, er det samme som vi fører videre i søndagens (eller i dette tilfelle, mandagens) gudstjeneste: "Jeg har sett Herren!"

Fram og tilbake er ikke like langt

Vinteren har gitt anledning til mange skiturer for dem av oss som liker det. Mange ganger har jeg registrert at fram og tilbake ikke er like langt. Den samme strekningen, den samme løypa kan oppleves så utrolig forskjellig. Dagsformen kan avgjøre. Om jeg er på vei ut eller på vei hjem, kan avgjøre. Om jeg er trist eller glad kan avgjøre. Maria gikk i løpet av en kort morgenstund den samme avstanden 4 ganger. Først ut av byen til graven, nedbøyd av sorgens tyngde. Seinere i full forvirring og angst motsatt vei for å hente Peter og Johannes. Deretter løpende etter de to disiplene ut til graven enda en gang, litt tryggere og litt mindre alene. Og så til slutt: Siste etappe etter møtet med den oppstandne Jesus. Da var den tunge børen av sorg og angst lagt igjen. Jeg tipper at den turen var den letteste; da hadde hun både sola og vinden og Jesus i ryggen.

Tekst og budskap

Teksten inneholder en rekke tiltaler til Maria Magdalena. Kanskje disse kan være en nøkkel til både fortellingen og dens betydning.

- *Hvorfor gråter du, kvinne?* Maria blir tiltalt 2 ganger på denne måte, først av englene (v 13) og deretter av Jesus (v 15). Spørsmålet er ikke anklagende, det er heller ikke avstandsskapende. Det er først og fremst sjelesørgisk og anerkjennende. Samtidig er det en ørliten retorisk ettersmak: Snart skal din gråt bli til noe annet.

- *Hvem leter du etter?* (v 15) Som om Jesus ikke visste det! Det er nesten så han holder henne på pinebenken. Men han ville invitere inn Marias egne ord, la henne få uttrykke sin sorg og sin forvirring.

- *Maria!* (v 16) Det er da navnet hennes blir uttalt, at gjenkjenningen oppstår. At Gud nevner oss ved navn (Jes 43,1), bringer det

allmenne budskapet ned på individets plan og skaper gjenkjenning. Det er *meg* han snakker til. Det er *han* som snakker til meg.

- *Rør meg ikke.* (v 17) Marias innskytelse ved gjenkjenningen er å ville ta på ham. Er han virkelig? Men det er noe med Jesus som er annerledes. Ikke spøkelsesaktig, men heller ikke til å ta på. Ikke ennå.

- *Gå til mine brødre og si til dem at...* (v 17) Maria får oppdraget og sendes ut som det første virkelige oppstandelsesvitne.

Dette er også en av de anledninger vi kan bruke til å lære mer om Maria Magdalena, en bibelsk skikkelse som har gitt grobunn for mye diktning og spekulasjoner. Hos Johannes er hun sparsomt omtalt. Hun var vitne til korsfestelsen (19,25) og altså oppstandelsesvitne i vår tekst. For øvrig er hun bare sikkert omtalt i Luk 8,2, som en kvinne som er blitt helbredet fra besettelse av onde ånder. At Maria Magdalena identifiseres med synderinnen i Simons hus (Luk 7,37) eller kvinnen som salver Jesus (Mark 14,3), er i hovedsak spekulasjoner. Men skriftmaterialet gir oss altså ikke sikre holdpunkter for å si at hun var f.eks. prostituert. Uansett hvem hun var, blir hun stående som den første i rekken av soloppgangens vitner, de som med sine egne øyne fikk se Jesus, den oppstandne.

Lykke til!

SJUR ISAKSEN
Universitetslektor, MF

i. søndag etter påske

11. april 2010

*Johannes 21, 1-14***Mensa Christi**

Det hellige land er fylt av hellige steder hvor gammel - eller ikke så gammel - tradisjon sier at de ulike bibelske historiene utspant seg. I blant konkurrerer to steder om samme historie, og i blant er det stor grad av konsensus om at her, eller i hvert fall omtrent her, skjedde det. Når det for eksempel gjelder stedet for Jesu grav, er det langt mer sannsynlig at Gravkirken, den gamle, kaotiske, mørke, forvirrende mastodonten av en kirke i gamlebyen i Jerusalem, full av sine konkurrerende laug av munk og prester, er stedet der Jesus døde og ble begravet, snarere enn den ryddige, vakker beplantede hagen rundt Garden Tomb nær busstasjonen i Øst-Jerusalem, der milde protestanter trives så godt. En Gud som velger å inkarneres som menneske inn i vår konkrete historie og geografi, vil nødvendigvis etterlate seg spor i menneskers sinn og i menneskers fortellinger. "Incarnatus est" er noe langt mer enn Asbjørnsen og Moe's "det var en gang". De hellige fortellingene utspant seg i et konkret landskap.

Ved nordenden av Gennesaretsjøen, et par kilometer vest fra Kapernaum ligger stranden der fiskefangsten skal ha foregått. Like ved stranden har fransiskanerne bygget et lite kapell reist på ruine av en kirke fra 400-tallet. Kirken er reist over knausen der Jesus skal ha tent sitt bål for å grille fisk til måltidet han dekket for sine disipler. Knausen stikker opp av gulvet i kapellet, og der, solid plantet på grunnfjellet, står alteret. "Mensa Christi" kalles det, og hvis det er noe sted som med rimelig grunn kan kalles Kristi bord, er det vel akkurat dette: Her Jesus dekket bord for disiplene like ved stranden.

Jeg regner meg som en av de minst sentimentale prester i vår kirke, på godt og vondt. Jeg er mer av læreren enn vekkelsespredikanten, og jeg har ikke for vane å bli spesielt rørt, verken av andres eller egne prekener. Den slags kan være både en fordel og en ulempe, avhengig av øynene som ser. Et av de stedene som berører meg kanskje mer enn noe annet sted i det hellige land, er nettopp dette stedet. Det er et sted som sitter mer i magen enn i hodet. Jeg var der første gang som ungdom

med tre venner for mer enn 20 år siden. Jeg opplevde stemningen på stranden som helt spesiell, og jeg har opplevd det samme hver gang jeg har vært tilbake der, senest i fjor høst sammen med en gruppe studenter. Hva er det som får en kald fisk som meg til å bli berørt? Det er vakker på stranden ved bredden av Gennesaretsjøen en solblank morgen. Det er lett å se for seg solbrune og barkede fiskere som sleper fangsten i land opp til Ham som sitter og venter ved et bål på klippene like ved stranden. Ett hundre og femtite fisker var det i garnet, og det nøyaktige antallet fisk nevnes fortsatt når evangelieteksten leses, nærmere to millennier etter at siste fisk av fangsten ble spist. Det var en nøye opptalt fangst som utvilsomt var å finne på det lokale fiskemarkedet senere på dagen, akkurat som vi stadig kan kjøpe nygrillet St. Petersfisk på restaurantene i Tiberias.

Et ytre sett vanlig måltid blir sakramentalt når Johannes behandler temaet. Fisken var alminnelig nok, antallet var uvanlig, likeledes at garnet ikke revnet. Men det mest mirakuløse var nok ikke mengden fisk, men det faktum at kokken ved stranden var en som nylig hadde vært død, men som nå ikke var død lenger. "Det er Herren!" sa Johannes da han så Jesus på stranden. Handlingens mann i evangeliene, Peter, kastet seg rett i sjøen for å komme fortest mulig frem til Mesteren som ventet med fisk og brød på bredden av sjøen.

Igen delte Jesus brødet med disiplene, slik han hadde gjort det med vandrerne ved Emmaus. Kristendommens ypperste mysterier er ikke knyttet til opplyst kunnskap på det niende trinn i sinnrike filosofisk-teologiske systemer som bare åpnes for de spesielt utvalgte. Jesus byr seg selv i fisk og brød, i en av de mange sakramentalt ladede tekstene, slik han stadig byr seg frem i vin og brød når vi samles rundt Mensa Christi i små og store kirker verden rundt. I det mest alminnelige skjer det mest dramatiske, at vi i det enkle mottar Kristus fysisk, slik at han blir en del av vår kropp. Derfor dekker vi Mensa Christi hver søndag. Og det vil vi fortsette med, frem til han kommer igjen.

TORBJØRN HOLT
Sjømansprest, London

2. søndag etter påske

4. april 2010

Sal 23, Hebr 13,20-21, Joh 21,15-19

Dagen

Vi befinner oss i påsketiden, og mange steder vil dette være en av de siste søndagene før konfirmasjonsgudstjenestene. Jesus som den store hyrde er det gjennomgående motivet som møter oss i tekstene og kollektbønnen, og det er heller ikke vanskelig å finne salmer med dette temaet.

Teksten

Teksten vår er helt på slutten av Johannes-evangeliet og er fortsettelsen på forrige søndags prekentekest. Tematisk passer det også godt at fortellingen om disiplenes møte med den oppstandne også møter oss etter at vi har feiret påske og Jesu oppstandelse. Teksten har fått den korte overskriften "Jesus og Peter", som likevel sier så mye: Her møtes de to igjen etter alt det vonde, og Peter får nå en mulighet til å gjøre opp for at han fornektet at han kjente Jesus. Det er et eksistensielt møte som virker styrkende for Peter og hans framtidige oppgave.

Prekenen

Hyrdemetaforen er trygg og god for mange mennesker. Men hva kommuniserer den til de uinnvidde? Bilder og tegninger av Jesus som den gode hyrde er ofte litt i overkant romantiske og sentimentale. Rent bortsett fra at det er tegnet inn et lam eller flere, er det sjelden at Jesus egentlig ligner på en hyrde i det hele tatt. Det blir en mild og behagelig Jesus, og folk vil også se for seg en snill og harmløs person. Ikke alle vil heller se sammenhengen med at hyrden ikke bare passer på sauene men også skal lede dem. På samme måte vil også Jesus ikke bare passe på oss, men også lede oss. Dette, som egentlig er opplagt, må kanskje forklares for folk.

Dersom man fremdeles har denne snille Jesus-framstillingen i minne, er det ikke sikkert at dette er en man vil la seg lede av heller. Jesus er snill og ok, han, men det er andre hyrder som sikkert vil være mer fristende å følge etter. Det er mange som kanskje vil ha en snill sjef, men er det fordi at man vil ha det

behagelig og romslig? En sjef som ikke leder eller styrer meg for mye, og da er vel poenget borte.

Vi trenger Jesus som vår hyrde, ikke fordi han er passiv og lar oss bestemme selv, men fordi han er den virkelig gode hyrde. Og hvorfor er den gode hyrde nettopp god? Jo, fordi det er en hyrde som vil gi alt, til og med sitt eget liv for sauene (Joh 10,11). Dette er ikke sentimentalt, men dramatisk! Finnes det egentlig noen andre hyrder som er villig til å gå like langt for sauene sine?

Hos den gode hyrde sitter ikke snillheten bare utenpå. Men han ser hva som virkelig gjelder, og de eksistensielle utfordringer vi har. Han ser fortiden som tynger Peter når han møter Jesus igjen. Jesus lar ham få si tre ganger at han har Jesus kjær. Det er sikkert en skyldtyngt Peter som sier det, men også en mann som der og da forandres. Han ser at alt håp ikke er ute, selv for den som har sviktet, og det er ikke på grunn av ham selv, men på grunn av Jesus og Jesu hjerte. Når Peter dras inn til hyrdens eget hjerte, blir han også tatt med til hvilens vann. Salme 23 forteller om en som har vært i den mørkeste dal; i dag blir denne salmen fortellingen om Peters nederlag og Jesu hjerte. Slik ser han også at det som er livets grunn og kilde, det er den oppstandne Jesus.

Den oppstandne Kristus vil handle med menneskene. Akkurat som Peter fikk oppleve at Jesus vil lede ham fra det som har vært dødt, til der det finnes liv, slik er det også for oss. Gud vil lede oss inn til sitt hjerte. Gud er derfor ikke bare en mystisk og veldig kraft. Men det må være en personlig Gud som er sentrum. Denne Gud ønsker å stå i en spesiell relasjon til oss mennesker. Relasjonen trekker oss i en retning, inn til Guds hjerte hvor vi holdes fast: Menneske, elsker du meg? Der er det vi hører hjemme.

Prekentekestens trekker fram én ifra saueflokken, som får en spesiell oppgave, og denne teksten vil nok berøre prester på en spesiell måte. Men talt til en menighet må budskapet være at Gud kaller på oss alle. Noen strever med å finne ut av hvilke oppgaver man er kalt til; andre tenker for smått om de oppgavene man allerede står i, og klarer ikke å se at også de gjør en tjeneste for Gud. Prekenen kan ikke

trekke fram noen utvalgte, men bør fokusere på at vi er alle kalt. For mange av oss er det selv-sagt, men mange har kanskje aldri tenkt over det i det hele tatt. Fra tid til annen er det konfirmanter som spør om hva et kall egentlig er for noe, og det er ikke alltid så enkelt å forklare. Denne teksten kan kanskje brukes som en illustrasjon? Et kall handler vel først og fremst om å holde fast på å stå i relasjon til Jesus. Så går vi heller aldri alene uansett hvor det bærer hen.

Salmeforslag

- 415 Du Far og Herre, du som rår
 319 Min hyrding er vår Herre Gud
 683 Din kjærleik Jesus evig er
 453 Kor stort, min Gud
 652 Vårt sinn er fylt med glede
 336 Å kor djup er Herrens nåde

MARTIN AALEN HUNSAGER
 Kapellan Åsane

Aktuelle debattbøker fra Avenir

Jens Olav Mæland

GLEMT AV SINE EGNE

Rapport fra de kristnes situasjon i Det hellige land

"Spørsmålene som forfatteren reiser er så brennaktuelle og vårt ansvar for kirkene i regionen er så nødvendige, at jeg håper mange vil lese Mælands bok. Den pløyer dypt og gir mye å tenke på når det gjelder egne holdninger."

Helge Utaker

Kr 248,-

Nina Karin Monsen

KAMPEN OM EKTESKAPET OG BARNET

"Den nye ekteskapsloven fra 1. januar 2009 vil endre vår forståelse av begrepene ekteskap, foreldre, barn, familie og slekt på en radikal måte. Homofile, sosialister og liberalister har tilranet seg definisjonsmakten over ekteskapet. De har ikke bare avkristnet det, men de har gjort det til et redskap for radikalliberal familiepolitikk."

I denne debattboken går filosofen Nina Karin Monsen til frontalangrep mot den nye ekteskapsloven. Med sylskarp tanke, utrettelig engasjement og forebilledelig direkte - noen ganger bitende ironisk - viser hun de vidtgående konsekvensene av loven og avslører den underliggende ideologien.

Kr 198,-

Returadresse:
Luther Forlag
Grensen 3
0159 OSLO

UTKOMMER annenhver uke på Luther Forlag og redigeres av professor Harald Hegstad, kapellan Sunniva Gylver, universitetslektor Sjur Isaksen og prost Jan Otto Myrseth.

REDAKSJON

Luthersk Kirketidende, v/Eyolf Berg,
Luther Forlag, Grensen 3, 0159 OSLO.
Red. sekr.: Eyolf Berg.
Tlf. 91 17 65 37.
e-post: redaksjon.lk@lutherforlag.no

LESERINNLEGG til Luthersk Kirketidende mottas med takk og kan sendes til ovenstående e-postadresse.

ABONNEMENT, ADRESSEENDRING O.L.:

Luthersk Kirketidende v/Eyolf Berg,
Luther Forlag, Grensen 3, 0159 OSLO.
Tlf. 91 17 65 37.
e-post: redaksjon.lk@lutherforlag.no

Pris kr. 550,- pr. år for Norge. Utlandet kr. 750,- pr. år.
Abonnementet inkluderer Halvårsskrift for Praktisk Teologi (2 numre pr. år).
Kontonummer: 3000.14.73669

ANNONSEPRISER

Det er muligheter for følgende 7 annonsemoduler i LK:

1. *1/2 kvartside* (Høyde 42 mm, bredde 61 mm) kr 750,- +mva
 2. *Kvartside* (Høyde 42 mm, bredde 127 mm) kr. 1000,- +mva
 3. *Halvside* (Høyde 177 mm, bredde 61 mm) kr. 2000,- +mva
 4. *Halvside* (Høyde 85 mm, bredde 127 mm) kr. 2000,- +mva
 5. *3/4 side* (Høyde 130 mm, bredde 127 mm) kr 2500,- +mva
 6. *Helside* (Høyde 177 mm, bredde 127 mm) kr. 3000,- +mva
 7. *Dobbelside* (Høyde 177 mm, bredde 2x127 mm) kr. 5000,- +mva
- Overstående priser gjelder s/hv-annonser. Tillegg for farger: kr. 1500,- +mva

ISSN 0332-5431

